

דף שבועי

בס"ד

פרשת בלק, תשפ"ו, מספר 1674

המשלחות לבלעם לאור פירושו של הרב ד"ר פנחס וולף לאה דימנט

שבמלכי אותה תקופה, אך התגלו כחסרי אונים מול בני ישראל. לכן אנשי מואב ואנשי מדין "עקפו" את מלכיהם, ופנו ללא תיווך מעם לעם, בהזמנה לפעילות יחדיו מול האויב המשותף. הדיוק כאן הוא בביטוי "מלך למואב"; ביטוי יוצא דופן לעומת "מלך מואב" (או עם אחר). כאמור, העם עקף כאן את מלכו, שמעמדו נחלש.

לדעת הרש"ר הירש, המשלחת הראשונה הייתה משלחת של העם המואבי ישירות אל העם המדייני. הפנייה הייתה דווקא למדין, מכל העמים שסביבם, כי מדין קרובה למצרים וקרובה למדבר, שם שהו בני ישראל שנים רבות. ועוד, משה התגורר במדין, והמואבים ניסו לשמוע מהם פרטים על תכונותיו. בלשון ימינו – מטרת המשלחת הייתה איסוף מידע מוקדם. הגדרת השליחות של משלחת זו: "עתה ילחכו הקהל את כל סביבתינו כלחץ השור את ירך השדה" (במ' כב:ד). כלומר: כשם שהשור מלחץ את העשב בלשונו באופן טבעי ובלי מאמץ, כך נהיה כולנו לבז לקהל זה. הם אינם מכנים את ישראל "עם" או "גוי", אלא רק "קהל", כי לבני ישראל אין קרקע, שמהווה בעיניהם תנאי הכרחי להוויה לאומית.

לאחר שהמשלחת הראשונה חזרה ריקם, שלח בלק משלחת לארם, להזמין אליו את בלעם – נביא האומות. משלחת זו הייתה מורכבת מ"זקני מואב וזקני מדין" (במ' כב:ז). לבלק היה חשוב שהמהלך יתפרסם בעם, כדי שהוא לא יהיה שייך רק לדרג השלטוני, אלא לכל חלקי העם. בלק בחר אנשים שהעם ירגיש אליהם קירבה, ולכן לא מינה למשלחת שרים ונציגי שלטון, אלא את הזקנים, שהעם נותן בהם אמון, ומעריך אותם כיועצים. אלה היו אותם אנשים שהעם התייעץ עימם כבר קודם לכן. הפעם הייתה זו משלחת רשמית, ובלעם שאף להיענות לבקשתה וביקש רשות מה'.

בלעם ענה לשליחים: "לכו אל ארצכם כי מאן ה' לתתי להלך עמכם" (במ' כב:ג). בלעם בנה את התשובה כך, שניתן היה להבין ממנה שה' מונע ממנו ללכת איתם, עם השליחים הללו דווקא. הרי הם היו אנשים "רגילים" ולא רמי מעלה. כך גם אמרו השליחים לבלק: "מאן בלעם הלך עמנו" (במ' כב:ד). לכן ברורה תגובת בלק: "ויספ עוד בלק שלח שרים רבים ונכבדים מאלה" (במ' כב:טו). רש"ר הירש: רבים מהם במספרם וגבוהים מהם בדרגתם. בלק הרגיש שמעמדו בעיני העם התרופף, וסירובו של בלעם הוסיף על כך. היענות בלעם הייתה חשובה לו, לכן שלח שליחים נכבדים יותר. אבל, גם לבלעם היו "משחקי כבוד". לשליחים הראשונים, הפשוטים, הוא קרא "שרי מואב", ואילו כעת, דווקא את החשובים יותר הוא כינה "עבדי בלק". בלשונו של הרש"ר הירש, שמנתח את אישיותו של בלעם: בלעם מתראה כעניו כלפי הדיוטות ומתגאה על בעלי מעלה.

אם כן, לדעת הרש"ר הירש יצאו ממואב שלוש משלחות:

א. משלחת מהעם המואבי לעם המדייני לטכס עצה למול בני ישראל: "ויאמר מואב אל זקני מדין" (כב:ד).

הרב ד"ר פנחס וולף (תרל"ה, גרמניה, – תשכ"ח, פתח תקוה), יליד קלן, היה בוגר בית המדרש לרבנים בברלין תחת הנהלתו של הרב ד"ר עזריאל הילדסהיימר. במקביל למד שפות שמיות באוניברסיטה בברלין, והגיש עבודת דוקטורט בשפה הערבית על ספר יונה. היה רב קהילת קלן, וייסד התאחדות של עשרות קהילות בחבל הריין בגרמניה. עוד בהיותו בחו"ל תמך בבניין הארץ, ולאחר עליית הנאצים לשלטון קרא ליהודי גרמניה לעלות לארץ. הרב וולף עלה לארץ ב-1936, בהיותו בן למעלה מ-60. הוא הגיע לפתח תקוה והתגייס לפעילות ציבורית: ענייני כשרות, טהרה, חינוך הנוער והעברת שיעורי תורה, והתמנה לרב קהילת "מקור חיים" של יוצאי גרמניה בפתח תקוה. שיעוריו ודרשותיו בחו"ל ובארץ ניתנו בשפה הגרמנית, שהייתה לשונם של ציבור מאזיניו. גם פירושו לתורה בשם "דיוקים" נכתב בשפה הגרמנית.¹ פירושו מאופיינים בחקירה לשונית ודקדוקית, הסתמכות על חז"ל וראשונים, מתן דגש למדרשים וקישורם לפשט המקרא.² שיטת פרשנותו מתבססת לעיתים קרובות על פירושו של הרב שמשון בן רפאל הירש, שהיווה אבן דרך לרבנים בוגרי בית המדרש בברלין.³ במאמר זה נעקוב אחר פירושו של הרב וולף בעניין המשלחות, כשהוא הולך בעיקר בדרכו של הרש"ר הירש.

להבנת שיטת הרש"ר הירש בספירת המשלחות שיצאו ממואב, יש לראות את מעמדו של בלק בעיני עמו באותה תקופה. מלחמות ישראל בסיחון ובעוג גרמו לעם המואבי ולעם המדייני לחשוש מעם ישראל ומכוחו הצבאי. העמים לא פנו למלכיהם בעקבות חששותיהם, כי ראו שהמלכים בסביבה אינם יכולים לעזור לנתיניהם מול עם ישראל. סיחון ועוג היו העזים

* לאה דימנט, גבעת שמואל.

** השבוע, בט' בתמוז, מלאו מאה שנה להולדתו של אבי-מורי אשר ב"ר יעקב ולאה ראפ ע"ה, שנולד בתרפ"ו בפולדה, גרמניה ועלה לארץ בגיל 8 עם משפחתו. המשפחה השתייכה לקהילת "מקור חיים" בפתח תקוה, ובה קרא את פרשת "בלק" בבר המצווה שלו עם אחיו התאום משה ע"ה. בליל ש"ק "ואתחנן" תשכ"ו, בהיותו בן 40, עלה לישיבה של מעלה. יהיה לימוד תורה זה לעילוי נשמתו.

1 ד"ר שמעון גולדמן, הרב ד"ר פנחס וולף – ליובלו התשעים, הוצפה, 1 במרץ 1965, עמ' 2.

2 במאמר זה נעשה שימוש בחומש "דיוקים", בתרגום לעברית, בהוצאת הקרן להוצאת כתבי הרב וולף, ירושלים, תש"ל. חומשים בראשית ושמות בתרגום לעברית יצאו לאור עוד בחיי המחבר, והאחרים – רק לאחר פטירתו.

3 בתוך: וולף פנחס, בית פנחס: חידושי הלכה, קהילת מקור חיים פתח תקוה, תשכ"ט, עמ' 5 - 14. עוד על דרכו הפרשנית ראו: ד"ר משה ארנד, דיוקים על התורה – כך דברים, המעיין, כרך יט' גליון ד' עמ' 42-49.

4 ד"ר טובה גזל, פרשת יתרו – עיון בפירושו של הרב הירש, דף שבועי לפרשת יתרו, תש"ע, מספר 847. במאמר זה נעשה שימוש בפירוש הרב הירש בתרגומו לעברית של הרב מרדכי ברויאר, הוצאת מוסד הרב ברויאר, ירושלים, תשס"ב.

אברהם. לכן בנאומו הראשון הזכיר בלעם רק את הגורמים שמונעים קללה מצידו.
גם מהמקום השני שהוביל אליו בלק כדי לקלל את ישראל, לא ראו את כל העם: "אפס קצהו תראה וכלו לא תראה" (כג:ג). בלעם עדיין לא ראה את ישראל בשלמותם. לכן גם כאן בלעם מתאר אותם בצורה חיובית יותר מאשר מברך אותם.
רק אחר כך, במקום השלישי שאליו הובל, בלעם רואה: "וירא את ישראל שכן לשבטיו" (כד:ב). רק כאן הוא הבין את רצון ה' לברך את ישראל. כאן אמר דברי ברכה ברורים וחד משמעיים, שאפשר לאומרים רק על זרעו של יעקב.

הרב וולף מסכם את דבריו בטבלה הבאה:⁵

יחס בלעם למשלחות	התייצבות המלאך בדרכו	מקום בלעם ודבריו על ישראל	דברי המדרש
משלחת ראשונה: בלעם סירב	"ויתיצב מלאך ה' בדרך לשטן ולבנות האתון מן הדרך ותלך בשדה" (כב-כג).	"ויעלהו במות בעל וירא משם קצה העם" (כב:מא) דבריו: הסיבה לאי האפשרות של קללה מצידו	בניו של אברהם: בני ישמעאל בני קטורה
משלחת שנייה: בלעם ביקש להיענות	"ויעמד מלאך ה' במשעול הפרמים" (כד:ב) "ותרא האתון את מלאך ה' ותלחץ אל הקיר" (כה)	"אפס קצהו תראה וכלו לא תראה" (כג:ג). תיאור חיובי אך בל ברכה	בני יצחק: בני עשו
משלחת שלישית: בלעם נענה	"ויוסף מלאך ה'... ויעמד במקום צר" (כד:ב) "ותרא האתון את מלאך ה' ותרכץ תחת בלעם" (כב-כז)	"וירא את ישראל שכן לשבטיו" (כד:ב) דבריו: ברכה	בני יעקב: לא מצא פסול באחד מבניו

בפעם השלישית שהתנבא בלעם, הוא כבר ראה "פי טוב בעיני ה' לברך את ישראל" (כד:א), וראה "את ישראל שכן לשבטיו" (כד:ב). בפעם הזאת הוא לא דיבר מתוך כפייה כבפעמים הקודמות שבהם שם ה' "דבר בפיו" (כג:טז), אלא: "ותהי עליו רוח אלהים" (כד:ב); לא מתוך הכרח אלא מתוך הכרה. סיום הנבואה הוא: "פרע שכב פארי וקלביא מי יקימנו מברכך ברוך וארריך ארור" (כד:ט).

ראינו כאן דוגמה לדרכו הפרשנית של הרב ד"ר פנחס וולף: היצמדות לדקדוקי המילים יחד עם הדגשת מקור המדרש בפשט הכתובים.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובות:

<http://www1.biu.ac.il/parasha2>

כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il

ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן

יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

ב. המשלחת הראשונה של בלק לבלעם: "וישלח מלאכים אל בלעם בן בער" (שם:ה).
ג. המשלחת השנייה של בלק לבלעם: "ויסף עוד בלק שלח שרים רבים ונכבדים מאלה" (שם:טו).

הרב וולף מפרש גם הוא שהיו שלוש משלחות. לדעתו הדבר נלמד מהמילים "ויסף עוד", כלומר, מדובר בשתי תוספות: "ויסף" ו"עוד". אך מדובר בשלוש משלחות שנשלחו כולן על ידי בלק שעליו נאמר "ויסף עוד", ושלושתן אל בלעם.

א. "וישלח מלאכים אל בלעם..." (שם:ה). משלחת של אנשים פשוטים, שרק מסרו את דברי בלק בעל פה או אולי באגרת. בלעם ניסה להתחמק מהם בתואנה שאין לו כלי כשפים מתאימים.

ב. "וילכו זקני מואב וזקני מדין וקסמים בידם ויבאו אל בלעם וידברו אליו דברי בלק" (שם:ז). במשלחת זו נשלחו אנשים נכבדים, הזקנים, שהגיעו עם כלי עבודה, ומשימתם הייתה למסור את "דברי בלק". הם היו מוסמכים יותר והורשו להסביר בלשונם – "וידברו". נתנו בהם אמון שיידעו לנהל משא ומתן בתבונה. בלעם מקבל את המשלחת הזו בכבוד רב יותר, ומומין אותם ללינה, אך לאחר כישלון המשלחת הזו, יוצאת משלחת מכובדת יותר.

ג. "ויסף עוד בלק שלח שרים רבים ונכבדים מאלה" (שם:טו). במשלחת זו היו דיפלומטים בעלי ניסיון. לעומת המשלחת הקודמת שנאמר בה "וידברו אליו", הפעם כתוב "ויאמרו לו". "דיבור אל" הוא מחוספס יותר, ישיר יותר. כעת דיברו באורח ידידותי יותר ובאורח מקצועי. בתחילה באמצעות מתווכים, ולכן "לא" ולא "אליו". גם בלעם, במענהו למשלחת זו, מקפיד יותר בלשונו: "ויען בלעם ויאמר" (שם:יח); הוא מדבר בחגיגות וברשמיות. הבדל דומה נמצא גם בהזמנתם אליו לשהיית הלילה. למשלחת הזקנים אמר: "לינו פה" (שם:ח) – תשארו הלילה כאן בעיר, ואילו למשלחת המכובדת יותר אמר: "שבו נא בזה" (יט); הוא הזמין אותם להתארח בביתו, אם כי הוסיף "גם אתם" – ייתכן שתצאו עם אותה תוצאה כמו המשלחות הקודמות.

בדרכו של בלעם לכיוון בלק עם אתונו מתוארות של היתקלויות עם מלאך ה'. הרב וולף ממשיך בעקבות המדרש (בראשית רבה כ, יד) ומקשר בין שלוש הפגישות עם המלאך לשלושת אבות האומה, ומקביל אותם גם לשלוש המשלחות שהגיעו אל בלעם. אין די בזכות אברהם אבינו להגן על ישראל מבלעם, מכיוון שבצאצאיו גם בני ישמעאל וקטורה. לבלעם יד חופשית לפעול כנגד בני אברהם, ובמקביל – לאתון היה לאן ללכת: "ותט האתון מן הדרך ותלך בשדה" (כב:ג). בפניית המשלחת הראשונה בלעם לא היה משועבד לתאוותו לקלל, וסירב ללא צורך בבקשת רשות מהקב"ה.

גם זכות יצחק אבינו לא הספיקה לישראל, כי גם בבניו יש צד שלא המשיך בדרכו – עשו. עשו עשה את החומרות לעיקרון בחייו, וגם בלעם שתאוותו לכסף ולכבוד התגברה לא יכול היה לסרב למשלחת השנייה. מקבילה לכך התייצבותו השנייה של המלאך בדרכו של בלעם "במשעול הפרמים גדר מזה וגדר מזה" (שם:כד), מקום שהאתון עדיין הלכה, אך מחצה את רגל בלעם לקיר.

התייצבותו השלישית של המלאך קשורה בזכות יעקב אבינו. כל בני יעקב המשיכו בדרכו, "במקום צר אשר אין דרך לנטות ימין ושמאל" (שם:כו). בני יעקב כולם זרע קודש ובלעם לא יכול היה לנגוע בהם לרעה. בלעם בשל תאוותו לכבוד ולכסף שהובטח לו לא זכר זאת וביקש רשות ללכת עם שליחי בלק. שלושת השלבים הללו – המקבילים לשלושת האבות – מקבילים לדעת הרב וולף גם למיקומי עמידתו של בלעם כשביקש לקלל את ישראל. המקום הראשון שבלק הביאו אליו הוא "במות בעל", לראות משם את קצה העם. בלעם ראה רק חלק מזכויותיהם של ישראל, שהם רק חלק מצאצאי

